

Dominik Mączyński*, Marta Jedlikowska**

Znaki handlowe na powierzchniach zabytkowego drewna konstrukcyjnego

Commercial signs on the surfaces of historical wood constructions

Słowa kluczowe: znaki ciesielskie, znaki handlowe, zabytkowe drewno, konstrukcje ciesielskie, zabytkowe więźby dachowe, traseologia

Key words: carpenter marks, commercial signs, historical roof construction, timber construction, research roof frames, traseology

W czasie trwania programu badań więźb dachowych realizowanego przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie¹ w 2007 r. stwierdzono obecność w kościele seminaryjnym pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Józefa Oblubieńca² interesujących znaków, zachowanych na powierzchni drewna elementów konstrukcji więźb dachowych. Znaki te składają się z ciągów liter i cyfr arabskich, rozdzielonych małymi znaczkami w formie „v”. Jeden pełny znak zlokalizowano w konstrukcji więźby dachowej nad transeptem (od strony południowej), pozostałe nad nawami bocznymi (jeden w południowej i cztery w północnej), na belkach wiązarowych w konstrukcjach więźb dachowych³ (ryc. 1). Według przeprowadzonego rozpoznania więźba nad nawą główną pochodzi z okresu budowy kościoła, co potwierdza przeprowadzone badanie dendrochronologiczne⁴. Jednak w wyniku dodatkowych oględzin konstrukcji przeprowadzonych w 2013 r. ustalono, że drewniana belka, na której znajduje się znak, jest prawdopodobnie dodana później jako wzmocnienie zachowanej wcześniejszej konstrukcji. Pozostałe znaki prawdopodobnie pochodzą z ok. połowy XIX w. – kiedy naprawiano dachy nad nawami bocznymi⁵. Odkryte znaki posiadają wspólne, charakterystyczne cechy, takie jak wielkość liter i cyfr (130–140 mm), użyty krój pisma i sposób jego rozdzielania, lokalizacja (przy krawędzi elementu), wszystkie zaczynają się literą „N”, a kończą dużymi literami „B”, „B”. Do wykonania zapisu użyto prawdopodobnie tego samego narzędzia, umożliwiającego dość płytkie wyrycie znaku na docelowo obrabianej powierzchni drewna.

Jak widać na załączonych fotografiach, łatwo można odczytać użyte w znakach cyfry: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9 (brak jest cyfry 7). Trudność sprawia interpretacja znaku, który występuje po cyfrze 4 (w dwóch znakach) i po cyfrze 9 (w jednym znaku),

During realization of the program on the research of roof frames carried on by KOBDiZ in Warsaw¹ in 2007 interesting signs were found in a seminary church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary and St Joseph the Bridegroom². They were found on the surface of wooden elements of the roof construction. These signs consist of sequence of letters and Arabic numerals separated by small signs of ‘v’ shape. One complete sign was found in the roof construction over the transept (from the southern side), others were located over aisles (one in the southern side and four in the northern) and on the truss of the roof construction³ (fig. 1). The roof construction over the nave was assumed to originate from the period of the construction of the church which was confirmed by dendrochronological studies⁴. However as a result of the examination of the construction in 2013 the wooden beam with the sign was described as an element added later as a form of reinforcement of the earlier original construction. The remaining signs probably originate from the middle 19th c. when the roofs above the aisles were repaired⁵. Discovered signs have common, characteristic features like: the size of letters and numerals (130–140 mm), shape of letters, spacing, location (by the edge of an element). They all start with a letter N and end with capital letters BB. Probably the same tool was used to make these shallow marks on the already finished surface of the timber.

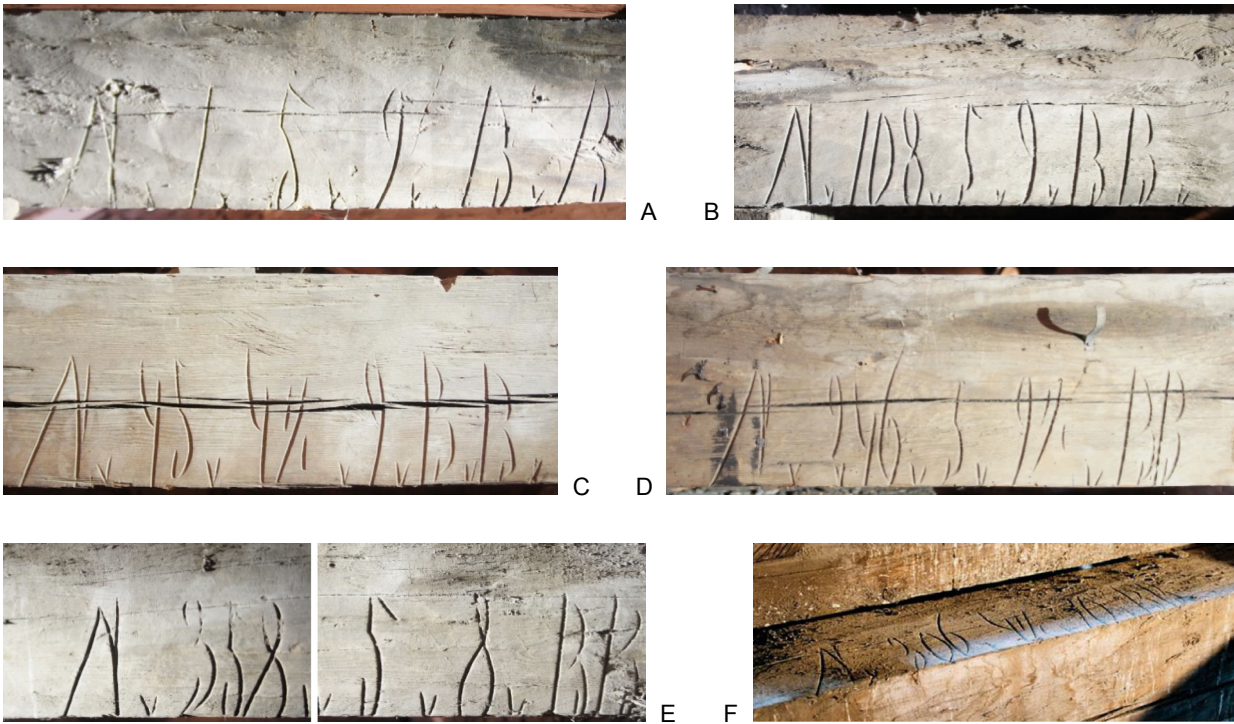
In the photos we can clearly see the digits used in the signs: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9 (7 is missing). It is difficult to interpret the sign following digit 4 (in two signs) and digit 9 (in one sign). It looks more like fractional representation. We can clearly see on two elements digit 4 and ‘unknown value’ and on another one – digit 9 and ‘unknown value’. Digits make three numerals, separated by little signs of ‘v’ shape. The first sign

* mgr inż. arch., Narodowy Instytut Dziedzictwa

** mgr inż. arch.

* M.A., eng. arch., The National Heritage Board of Poland

** M.A., eng. arch.

Ryc. 1. Znaki handlowe na elementach konstrukcji więźby dachowej w kościele pw. Wniebowzięcia NMP i św. Józefa Oblubieńca w Warszawie (fot. D. Mączyński). A-E – belki wiązarowe nad nawami bocznymi, F – dodana belka w konstrukcji więźby nad transeptem

Fig. 1. Commercial signs on the elements of roof construction in a seminary church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary and St Joseph the Bridegroom in Warsaw (photo D. Maczynski). A-E – girder beams over the aisles, F – a beam added to the construction of the roof frame over the transept

Ryc. 2. Oznaczenia na krokwiach w Kalwarii Sióstr Wizytek w Warszawie – fot. D. Sliwińska (zdjęcia obrócono w celu ułatwienia odczytania znaków)

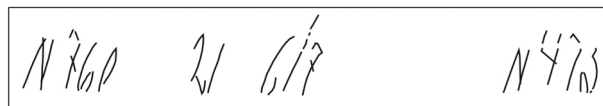
Fig. 2. Marks on the rafters in a Calvary of Wizytka Nunnery in Warsaw – photo D. Sliwińska (the photo was rotated to see the marks more clearly)

gdyż przypomina on bardziej zapis ułamkowy. Wyraźnie na dwóch elementach jest to cyfra 4 i „pewna wartość”, a na jednym cyfra 9 i „pewna wartość”. Poszczególne cyfry tworzą trzy liczby, rozdzielone małymi znaczkami w formie „v”. Na pierwszym znaku to Nv306v4?v10vBB⁶, w drugim Nv45v4?v9vBB i w trzecim Nv108v5v9vBB, w kolejnych to Nv246v5v9?vBB, Nv358v5v8vBB. Czytelne są litery „N” (na początku) i „BB” (na końcu), chociaż w sposobie opracowania litery „B” może nieco dziwić wyraźne rozsuniecie elementów, z których się

Ryc. 3. Napis na słupku ścianki szkieletowej (na zdjęciu pokazany w poziomie), reprodukowany w dwóch częściach (brak technicznej możliwości wykonania zdjęcia całości napisu) – fot. D. Sliwińska

Fig. 3. Inscription on a post of the stud wall (in the picture shown horizontally), reproduced in two parts (no technical possibility to show the whole inscription) – photo D Sliwińska

Ryc. 4. Ucytelnione znaki z wtórnie dodanej do konstrukcji jętki, w więźbie kościoła pw. św. Jakuba na Tarchominie w Warszawie

Fig. 4. Signs from the collar beam later added to the construction in the roof frame of St Jacobs Church in Tarchomin, Warsaw

Ryc. 5. Znak w kościele w Kołacinku – fot. M. Warchoń

Fig. 5. A mark in a church in Kołacinek – photo M. Warchoń

Nv306v4?v10vBB⁶, the second Nv45v4?v9vBB and the third Nv108v5v9vBB the following ones are Nv246v5v9?vBB, Nv-358v5v8vBB. We can see the letters N (at the beginning) and BB (at the end), although in letter B there is unusual way of

składa. Krój liter i cyfr jest wyraźnie uproszczony – użyte do ich wykonania narzędzie nie umożliwiało łatwego wykonania okrągłych fragmentów liter i cyfr, chociaż było używane w precyzyjny sposób.

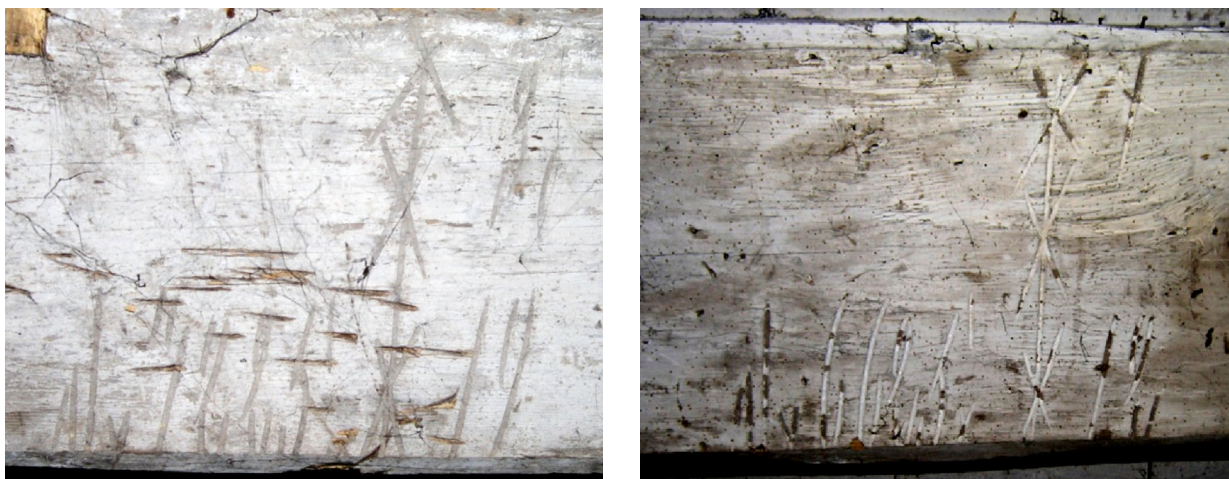
Litery i cyfry są opracowane bardzo starannie. Wykonano je na obrobionej toporem powierzchni „całego drzewa”. Widoczne pęknięcia drewna spowodowane jego rozsychnięciem rozsunęły nieco zapis dwóch znaków. Można zatem wnioskować, że napisy wykonano na drewnie wilgotnym, a więc świeżo pozyskanym (lub przechowywanym w warunkach pozwalających na zachowanie dużego stopnia wilgotności), które przed wyschnięciem poddano obróbce, wykonując zamówione elementy o zadanych wymiarach. To spostrzeżenie

separating elements by large spaces between them. The shape of letters and digits is simplified – the tool which was used, did not allow for making round elements of letters and numerals, although we can see that it was used in a very skillful way.

Letters and digits are elaborated very carefully. They were cut on the hewn surface of the wood. Visible cracks of the wood caused by drying separate two consecutive signs. We can deduct that the signs were made on fresh timber, which was processed before drying. This make us think that wood was not processed in a form of a balk on the building plot, but it was prepared earlier in the woodyard. We can presume that processed and signed wood was transported to the building plot, where processing was continued to obtain required

Ryc. 6. Znaki w kościele w Grodźcu, na konstrukcji więzara szczytowego – fot. M. Warchol
 Fig. 6. Marks in a church in Grodziec on the top truss beam of the construction – photo M. Warchol

Ryc. 7. Oznaczenia na krokwiach w domach mieszkalnych 21A i D przy ul. 3 Maja w Gdańsku – fot. M. Jedlikowska
 Fig. 7. Signs on the rafters in tenant houses at 3rd of May Street in Gdansk – photo M. Jedlikowska

skłania także do wniosku, że drewno do formy krawędziaka nie było obrabiane na placu budowy, lecz obróbka ta wykonana została wcześniej – np. w składzie drewna czy w tartaku. Można zatem sądzić, że wstępnie obrobione i oznakowane drewno zostało przetransportowane na plac budowy, gdzie obróbkę uzupełniono dopasowując długość i wykonując połączenia ciesielskie, a następnie wbudowano.

Inne ciągi liter i cyfr odnaleziono w czasie inwentaryzacji⁷ budynku Kalwarii w znajdującym się w zespole klasztoru Sióstr Wizytek w Warszawie. Zlokalizowano je na elementach konstrukcji dachowej (krokwie) oraz na słupku będącym elementem ścianki szkieletowej. Pochodzą one prawdopodobnie z połowy XIX w. – z czasu kiedy wykonywano kolejny remont tego obiektu. Są to napisy dłuższe niż odnalezione w kościele pw. Wniebowzięcia NMP i św. Józefa Oblubieńca w Warszawie i zawierają dodatkowe symbole w postaci zestawu kreseczek. Na dokumentacji fotograficznej widoczne są te oznaczenia (ryc. 2).

Widoczne oznaczenia można odczytać następująco:

SKC N 70 39 5 ||||,
N 239 20 8/6 730 JG,
N 243 18 |||| 730 JG.

Zwraca uwagę podobny krój pisma, rozmieszczenie przy jednej krawędzi elementu, powtarzalność niektórych części zapisów. Wysokość liter i cyfr dochodzi do 100–105 mm.

Na słupku ściany szkieletowej odnaleziono i udokumentowano jeszcze jeden znak (ryc. 3).

W Warszawie w kościele św. Jakuba na Tarchominie, w konstrukcji dachu nad nawą⁸ odnaleziono dwa znaki handlowe na dwóch różnych elementach konstrukcji. Oba rozpoczynają się literą N, po której następuje seria cyfr (ryc. 4).

Na terenie Mazowsza w kościołach znajdujących się w miejscowościach Kołacinek i Grodziec ustalono także podobne napisy. W Kołacinku napis znajduje się na wtórnie dodanym elemencie wprowadzonym do XVIII-wiecznej konstrukcji prawdopodobnie w XIX w. (ryc. 5). W Grodźcu dwa napisy zlokalizowano w więźbie na szczytowym wiązarnie z XIX w. (ryc. 6, 7).

Jeszcze inne napisy i znaki pochodzące prawdopodobnie z połowy XIX w. zostały zlokalizowane w trzech kamienicach mieszkalnych przy ul. 3 Maja w Gdańsku. W budynku 21A i 21D znajdują się one na belkach stropowych piwnicy oraz krokwiach więźby dachowej w budynku 21C ponadto na płatwi, zastrzałach i słupach więźby oraz szkielecie ścian budynku w partii strychu. Znaki wykonane są tylko na jednej

length and making carpentry joints before inserting a wooden element into the construction.

Other sequences of digits and letters were found in the building of a Calvary in Wizytki Nunnery in Warsaw⁷. They were localized on the elements of roof construction (rafters) and on a part of a stud wall. They are probably from middle 19th c. and were made during a renovation of the building. The inscriptions are longer than those in the church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary and St. Joseph the Bridegroom in Warsaw. These inscriptions contain additional symbols in form of sets of little strokes. We can see these marks in fig. 2.

We can see here the sequence of marks:

SKC N 70 39 5 ||||,
N 239 20 8/6 730 JG,
N 243 18 |||| 730 JG.

We can observe a similar shape of letters and digits, location of the signs near one edge of the element and repeatability of some parts of the inscription. The height of the letters and numerals is estimated to 100–105 cm.

On a post of the stud wall one more sign was found and documented (fig. 3).

In Warsaw in St Jacobs Church in Tarchomin, in the roof construction over the nave⁸ two commercial signs on two different parts of the construction were found. Both begin with letter N, which is followed by a sequence of digitals (fig. 4).

In Mazowsze region churches In Kołacinek and Grodziec similar inscriptions were found. In Kołacinek an inscription is on the element added to the original 18th-c. construction probably in the 19th c. (fig. 5). In Grodziec two inscriptions were found on the roof frame on the top truss beam from the 19th c. (fig. 6, 7).

Some other inscriptions and signs probably of the middle 19th c were localized in three tenement houses in 3rd of May street in Gdansk. In the buildings 21A and 21D they are situated on the tie beams in the cellar and on the rafters of the roof construction in the building 21C. We can also see them on the purlin, upward braces and posts of the roof frame as well as on the stud walls of the building in the attic. The signs are only on one side of the beam (with the exception of the tie beam in the cellar of the building 21D). Smaller elements like rafters have different surfaces, which can mean that their size was changed.

The signs differ in style, and height of letters and numerals depending on the height of the beam. Moreover some of them are written in italics (slanted to the right or left side).

A

B

C

D

Ryc. 8. Oznaczenia na krokwiach w domach mieszkalnych 21A, C, D przy ul. 3 Maja w Gdańsku – fot. M. Jedlikowska
Fig. 8. Signs on the rafters of tenant houses at 21a, C, D 3rd of May Street in Gdansk – photo M. Jedlikowska

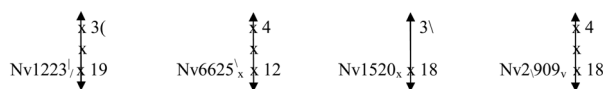

Ryc. 9. Znak handlowy na konstrukcji więźby dachowej z poł. XIX w. w kamienicy w Brukseli (fot. ©MRBC-DMS; CEA/ULg; KIK-IRPA)
 Fig. 9 Commercial sign on the roof frame of middle 19th c. tenant house in Brussels (photo: ©MRBC-DMS; CEA/ULg; KIK-IRPA)

plaszczyźnie belki (wyjątek stanowi belka stropowa piwnicy budynku 21D z rytami z dwóch stron), która w każdym przypadku wykończona jest w ten sam sposób. Ponadto elementy o mniejszych przekrojach, takich jak np. krokwie, posiadają różnie obrobione płaszczyny, co może świadczyć o wtórnej zmianie ich wymiarów.

Odnalezione znaki różnią się pomiędzy sobą krojem pisma, sposobem zapisu, jak i wysokością liter/cyfr zależną od wysokości belki. Ponadto część z nich pisana jest kursywą (nachyloną w prawo lub w lewo), inne zaś prosto. Zdarza się nawet, iż kilka rodzajów zapisu znajduje się na jednym elemencie – najdłuższy ciąg znajduje się na rozpiętości 351 cm (tab. 1, rys. 9). Pomimo to możemy wyodrębnić z pewnością kilka typów powtarzających się sekwencji znaków.

Pierwszy z nich zawiera znak przypominający strzałkę z jednym „x” lub kilkoma ponad sobą, która często sprawia wrażenie obciążonej z góry lub z dołu. W przypadku szerokich belek stropowych występujących w piwnicach pionowo ustawiona strzałka oddziela od siebie zapisane w dwóch wierszach sekwencje znaków. W pierwszej linii po prawej stronie są pojedyncze cyfry (najczęściej jest to 3 lub 4). W drugiej linii, po lewej stronie: szereg rozpoczynany jest od litery „N” oddzielanej znacznikiem „v” od cztero-pięciocyfrowej liczby zakończonej jednym z trzech rodzajów znaków: „v”, „x”, „^”, po prawej stronie strzałki znajdują się liczby dwucyfrowe. Na ryc. 4 możemy odnaleźć następujące znaki:

W belkach węższych występuje tylko jeden wiersz znaków, który może być dwóch rodzajów. Po strzałce mogą wystąpić oznaczenia kreskowe, np. II x^{11 11} lub liczby skonstruowane podobnie jak te w znakach dwurzędowych (tab. 1, rys. 1-5).

Znaki rozpoczynające się literą „N” występują również niezależnie od strzałek i mogą być zakończone literami, tak jak na pierwszych dwóch przykładach (ryc. 8A, B): NvJ2l ||||J 9R, Nx3267↑x16 R4B. Litery czasami również poprzedzają liczby (ryc. 8C, D): JS 1009, JS v 588.

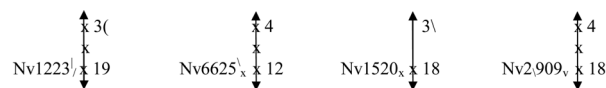
W zbiorze wszystkich zinwentaryzowanych znaków pojawiają się litery takie jak B, J, M, R. (tab. 1, rys. 7, 8).

Trudno zinterpretować powtarzające się znaki /v/ lub /^/ (tab. 1, rys. 4-6), a także całe powtarzające się 101v^v zakończone niekiedy literą – najprawdopodobniej R (tab. 1, rys. 9-11).

Na podstawie przedstawionych przykładów można sformułować następującą hipotezę: znaki występujące na powierzchni drewna konstrukcji to oznaczenia handlowe partii dostarczanego na budowę drewna, wstępnie obrobionego zgodnie z zamówieniem. „N” to prawdopodobnie

Sometimes different styles of inscriptions appear on one element. The longest sequence has 351 cm (tab. 1, fig. 9). We can clearly distinguish several types of sequences of signs.

The first one resembling an arrow with one ‘x’ or more above it. In case of large tie beams in the cellars a vertical arrow separates two sequences of signs written in two lines. In the first line on the right side there are single digits (usually 3 or 4). In the second line to the left: the sequence starts with capital N separated by a sign ‘v’ from 4 to 5 digits forming a numeral ended by one of three possible types of signs: ‘v’, ‘x’, or ‘^’. On the right side of the arrow there are two digit numerals. In the fig. 4 we can see the following signs:

On the narrow beams there is only one line of signs of one of two possible types. After the arrow we can find bar coding eg. II x^{11 11} or numerals similar to these in two line signs (tab.1, fig. 1-5).

Signs beginning with letter ‘N’ May occur without arrows and may be ended with letters as in the first two examples (fig. 8A, B) NvJ2l ||||J 9R, Nx3267↑x16 R4B. In some cases digits are also preceded by numerals (fig. 8C, D): JS 1009, JS v 588. Among all identified signs we can find letters B, J, M, R (tab. 1, fig. 7, 8).

It is difficult to interpret repeated signs /v/ or /^/ (tab. 1, fig. 4-6) and the whole sequence of 101vv in some cases ended with a letter which we may identified as R (tab. 1, fig. 9-11).

Basing on the presented examples we can make a following hypothesis: signs on the surface of the wooden constructions

A TABLE OF SELECTED SIGNS IN TENANT BUILDINGS AT No 21 A,C,D 3 MAY ST. IN GDNSK		
1.		Building 21c a rafter 13,5x11,5 cm ') (v * ') (v *
2.		Building 21C an upward brace 15x13,5 cm ') (v *
3.		Building 21D a tie beam 13x13 cm * ↑ 18 Nv683v
4.		Building 21C a rafter 13,5x13,5 cm * Nv14182 ↑ 21 10* R
5.		Building 21C a rafter 13x13 cm * Nv158'48 ↑ 24 10* R
6.		Building 21C an upward brace 15x13 cm 10 *
7.		Building 21C an upward brace 15x13 cm 116 R
8.		Building 21C a timber frame's bolt /?/ 15x15 cm 16 1330 16 11 M
9.		Building 21A a tie beam 37,5x22 cm 4314 6314 J * 588
10.		Building 21C un upward brace 14x14 cm *
11.		Building 21C a tie beam 35x22cm *

Tab. 1. Rysunki wybranych oznaczeń na krokwiach w domach mieszkalnych 21 A, C, D przy ul. 3 Maja w Gdańsku wraz z oznaczeniem typu elementu i jego wymiaru oraz próbą interpretacji – opracowała M. Jedlikowska
 Tab. 1. Table of selected signs in tenant buildings AT No 21 A, C, D 3 May St. in Gdańsk, with kinds of elements their dimensions and interpretation – developed by M. Jedlikowska

„numer” partii, litera znajdująca się zawsze (lub często) na początku napisu i występująca w znakach w innych obiektach. Cyfry mogą określać liczbę i wymiary elementów (wymiar podane w dawnych jednostkach miary), ostatnia część znaku to litery – inicjały właściciela składu lub tartaku. Zdarza się, że występują w znakach symbole – mogące np. określać sortyment drewna.

Jeżeli przyjąć, że w ten sposób oznaczano partię drewna do sprzedaży, to jest możliwe, że w dostarczonym na budowę materiale mogły się znaleźć elementy wykonane z drzew ściętych nie w jednym roku, ale też na przestrzeni kilku lat, pochodzące z różnych obszarów⁹ i przez rozmaity czas przechowywane w składzie do chwili sprzedaży.

Niezwykle ciekawe są podobne znaki z połowy XIX w. odnalezione w kilku miejscach na terenie Belgii (m.in. w zabytkowych budynkach w Brukseli). Niektóre z nich swoim układem, zastosowanym liternictwem i użytymi do zapisu symbolami są bardzo podobne do znaków odnalezionych w Gdańsku. Próby ich rozszyfrowania podjął pod koniec 2013 r. Królewski Instytut Dziedzictwa Artystycznego w Brukseli.

are the commercial marks of a batch of partly processed wood delivered to the building plot. ‘N’ the letter usually at the beginning of the sequence probably stands for the number of the batch. The numerals may define number and size of the elements (size is in old units), the last part of the inscription – letters are usually initials of the owner of the woodyard.

In some cases we can find symbols of different types of wood. If we assume that it was the way of marking a certain batch of wood for sale it is possible that the material delivered to the building plot contained elements from trees cut in different years and from different parts of the country⁹. In that case some elements may have been stored for shorter or longer time in the timber yard.

Very interesting signs from the middle 19th c. were found in Belgium (in historical buildings in Brussels) Some of them in their form, shape of letters and symbols resemble the signs found in Gdansk. The Royal Institute of Artistic Heritage, University of Liege and Ministry of Brussels Capital Region started a common research program making an attempt to decipher these signs at the end of 2013.

tłum. Autor

¹ Badania konstrukcji wykonywali D. Mączyński i M. Warchoń, obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa nie kontynuuje tego typu badań.

² Kościół wznosił zakon Karmelitów Bosych w latach 1661-1681 wg projektu Isidoro Affaita Starszego (budowa fasady zakończyła się znacznie później, bo w 1779 r.).

³ Belki więzarskie nad nawami bocznymi o zbliżonych wymiarach przekrojów: ok. 240 × 260 mm.

⁴ Badania pt. „Analiza dendrochronologiczna kościoła karmelickiego pw. Wniebowzięcia NMP i św. Józefa Oblubieńca w Warszawie” wykonał prof. dr hab. Tomasz Ważny w 2006 r., wydruk analizy znajduje się w NID.

⁵ Remont kapitalny świątyni został przeprowadzony w latach 1849-51 (wg B.J. Wanat, Zakon Karmelitów Bosych w Polsce, s. 435), a na jednej z belek więzarskich nad nawą pn znajduje się napis kredą podający datę 185... (koniec daty jest nieczytelny).

⁶ Znakiem zapytania oznaczono nierozpoznany zapis.

⁷ Inwentaryzację zlecił Stołeczny Konserwator Zabytków w Warszawie.

⁸ Badania dendrochronologiczne ustaliły wiek konstrukcji więźby dla nawy na 1738 r., a nad prezbiterium na 1730 r. (wyniki badań w posiadaniu NID), jednakże w latach 1891-98 przeprowadzono gruntowny remont kościoła.

⁹ Np. spławione rzeką, przewożone koleją.

Streszczenie

W czasie badań zabytkowych konstrukcji dachowych, prowadzonych przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków od 2007 r., zauważono w kilku obiektach oznakowania, znajdujące się na powierzchniach elementów drewnianych konstrukcji. Nie były to ciesielskie znaki montażowe, lecz zapis w formie ciągów liter i cyfr arabskich, które uzupełniały dodatkowe znaki. Pewna zauważalna logika układu zapisu, występująca w tych znakach, pozwala przypuszczać, że są to znaki handlowe, którymi opisywano partie drewna, zgodnie z realizowanym przez tartak lub zespół drwali (cieśli) zamówieniem, przeznaczonym dla danej konstrukcji. Znaki te stwierdzono w budowlach na terenie Warszawy, Gdańska oraz w województwie mazowieckim w kościołach w Kołacinku i w Grodźcu. Znaczone elementy zostały prawdopodobnie wprowadzone do starszych konstrukcji ciesielskich w czasie ich napraw, które miały miejsce na początku XIX w. Znaki o bardzo podobnej formie zapisu, pochodzące z początku XIX w., odnaleziono także w Belgii, w kilku konstrukcjach zabytkowych budynków na terenie Brukseli.

Abstract

During realization of the program on the research of roof frames carried on by National Heritage Board of Poland in 2007 interesting signs were found in three churches in Warsaw. They were found on the surface of wooden elements of the roof construction. These signs consist of sequence of letters and Arabic numerals separated by small signs of ‘v’ shape. Other sequences of digits and letters were found in the building of a Calvary in Wizytka Nunnery in Warsaw. These inscriptions contain additional symbols in form of sets of little strokes. The remaining signs probably originate from the middle 19th c. when the roofs above the aisles were repaired. Some other inscriptions and signs probably of the middle 19th c. were localized in Mazowsze region churches in Kołacinek and Grodziec and in three tenement houses in Gdansk. The signs differ in style, and height of letters and numerals depending on the height of the beam. Very interesting commercial signs from the middle 19th c. were found in Belgium (in historical buildings in Brussels) Some of them in their form, shape of letters and symbols resemble the signs found in Gdansk.